

מתי שמואלוף רואה אופק חדש לישראליות אם תרצו או לא - יש חזון אחרי המהפכה

מגלות לגלות / מתי שמואלוף

אָמָא שׁוֹאֶלֶת אוֹתִי "מָה נִשְׁמָע?"
אָנִי אוֹמֵר לָהּ, אָנִי קוֹבֵה שֶׁל סִבְתָּא מִבְּגַד
שְׂרוּצָה לְהוֹלֵד בְּתַנּוּר אֶפְיָה מוֹדְרָנִי
אָנִי זְרָעִים שֶׁל קִיץ שְׁמַחֲפִים לְמַדְבָּר צָהָב שְׁלֹא
מֵגִיעַ

אתה חי כיום בברלין האם זאת הגליה מרצון?

כן, זה גם סוג של הגליה מרצון, סוג של מסע שאני נמצא בו, כיום אני בזוגיות עם בחורה מקסימה שהכרתי כאן. יש בברלין הרבה דברים שאין בישראל, אני חווה תהליך, אני חושב שזה חלק ממשבר גיל ה-40. חשתי צורך בחיפוש אחר דרכים חדשות, ונאלצתי לוותר על עבודה, זה היה שינוי אשר גבה ממני מחיר כבד של אובדן כספים. כחלק מתהליך ההתאקלמות שלי כמהגר, כתבתי טור בעיתון 'הארץ' על שהותי בברלין, זה גרם לי להיפתח ולחשוב על השפה העברית והיהדות ללא הלאומיות.

על מה אתה כותב בשהותך בברלין?

הרבה על הגלות, על החוויה הזאת של המהגר, על הגעגועים לחברים ולמשפחה. פעם הייתי חי את השירים הייתי מופיע איתם, כיום אני מנסה לשמור את כל האנרגיה היצירתית לכתיבת פרוזה.

מהו סדר היום שלך.

מחצית השבוע אני עובד ב'ניו מדיה' ובמחציתו השני אני מבלה בבקרים בבית-קפה שאני אוהב ומקדיש זמן לכתיבה. בחלק מהזמן אני גם צופה בסרטים לצורכי תחקיר שאני צריך לעשות, לפעמים אני גם כותב אחר הצהריים. בין לבין אני משתדל להכניס את עצמי לכושר ומשלב שחייה, יוגה וחדר כושר, הערב מוקדש לבת זוגתי.

מתי שמואלוף, עורך סופר ומשורר שוהה מזה שלוש שנים בברלין. הוציא לאור ארבעה ספרים, שלושה ספרי שירה וספר פרוזה אחד. בראשית דרכו כמשורר זוהה בעיקר עם כתיבת שירה מזרחית, פוליטית וחברתית, הוא ממייסדי חבורת 'גרילה תרבות', קבוצת משוררים שהיוותה את אות הפתיחה של המחאה החברתית שהתרחשה בשנת 2011.

חברי 'גרילה תרבות' הגיעו לפריפריות במטרה להביע תמיכה במאבק העובדים הסוציאליים ותנאי העסקתם, נטלו חלק בהפגנה שהביעה התנגדות לגירוש ילדי העובדים הזרים ובאירוע התנגדות לפינוי כפר אל-עראקיב, הם נטלו גם חלק באירוע נגד גדר ההפרדה באבו-דיס, תמכו בעובדי מפעל אקרשטיין בירוחם ונתנו גב למחאה נגד ההתיישבות היהודית בשייח'-ג'ראח ובהפגנה מול בנק ישראל בקריאה להעלאת שכר המינימום.

שמואלוף, היה הראשון לזהות את הפוטנציאל של משוררי קבוצת ערס-פואטיקה, בניהם רועי חסון, עדי קיסר, ושלומי חתוכה. הוא תמך וסייע בידם לממש את חזונם לפרוץ לתודעת הכלל, ובזכותו הם זכו לחשיפה והכרה רבתית מצד המדיה התקשורתית. את הבחירה שלו לחתוך באחת את פעילותו בישראל ולהגלות את עצמו לברלין עשה בעקבות פרידה מחברתו באותם ימים ובעיקר הצורך שחש לעשות שינוי משמעותי בחייו.

הגיעו פוליטיקאים רבים שרצו לנאום בפני ההקהל הרב, והיה שם לחץ אדיר. המשוררים קראו את שיריהם, ומתוך השירים שהוקראו באירוע, החלטנו להוציא אסופה שתיקרא "שירון המהפכה - שירת האוהלים". תוך חודש, מתחילת ההפגנה בשדרות רוטשילד, האסופה יצאה לאור ב-6,000 עותקים שחילקנו חינם או בעד תרומות. זה היה רגע של שיא בחיי הייתה חשיפה רבה בכל כלי התקשורת. קיבלנו שלוש ביקורות במוסף תרבות וספרות בעתון הארץ. זאת היתה סגירת מעגל, החיבור הזה בין שירה לבין מאבקים, לא יכולנו לדמיין שנהפוך מתנועת שוליים לתנועה המונית.

בפרסומים שלך במדורים השונים ברשת. לא אחת מצאתי טוקבקים קשים ופוגעים, אתה קורא טוקבקים?
 זה מצמית אותי וזה מבעית אותי, באותו יום זה מטריד אותי אחרי יום אני שוכח, זה חופש הביטוי, אתה לא יכול לשלוט בכך.

יש הבדל בין חופש ביטוי לבין מישהו שבא ותוקע בך סכין.
 אם זה פוגע בי באופן אישי, לפעמים אני יכול לבקש שיורידו את זה, אבל גם למדתי לחיות עם הדמות הספרותית הציבורית שלי. כתבתי בהרבה במות, בעיתון 'ישראל היום' ובעיתון 'הארץ', אני יודע לחיות עם זה, זה לא מטריד את שנת, זה מפליא אותי, אני מסתכל על ההקשר ואומר לעצמי מדוע אנשים הגיעו למצב שהם צריכים לפגוע בי אישית במקום לכתוב, 'אני לא מסכים איתך' אני מעריך דיאלוג. לצורך הדוגמה לא מזמן יצא לי לקרוא מאמר שנכתב בו, שכל המזרחים משתמשים בתאוריות מערביות וכותב המאמר ציטט מאמר שלי על ארז ביטון, שציטטתי בו את הסוציולוג-פילוסוף הסלובני סלבו ז'יז'ק ואחרים. לא הסכמתי איתו, אבל זה איזה מהלך שהוא רצה להראות, לא נראה לו הגיוני שמזרחים משתמשים בתאוריות מערביות, לי זה נראה מאד הגיוני,

בביקורת שכתב ירון אביטוב במוסף ספרים של עיתון הארץ על ספרך 'מקלחת של חושך' הוא כתב שהספר מוקדש ברובו לסוג של אסקפיזם, האם אתה אסקפיסט.

לא, אני בנאדם עם רגליים על הקרקע, מודע להתרחשות הפוליטית והחברתית, לא הסכמתי לדבריו. אני לא מעניק את ההקשרים לקורא, הקורא צריך לייצר את ההקשר בעצמו, אולי התרגלו מכתבת השירה שלי לקבל את ההקשר ופתאום נוצר מצב אחר, יצאתי סיפורי אימה. הוא התייחס לחלק מהסיפורים, שלא ניתן להוציא את ההקשר החברתי האתני או הפוליטי המידי שלהם, הסיפורים הצריכו חשיבה, אני חושב שאם אני הייתי חוקר את עצמי, הייתי מוצא את ההקשר הזה, יכול להיות שהוא הלך לאיבוד, ולכן אביטוב קרא לזה אסקפיזם.

בגדול הוא שייבא אותך, הוא טען שיכולת לקצר את הספר. הוא צדק לדעתך?

היום אני קצת יותר מבקר את עצמי. יכולתי לצמצם את הספר והקורא היה נשאר עם רצון לקרוא עוד, באותה עת בזמן כתיבת הסיפורים העיסוק בטקסט המורכב מאלפי מילים נתן לי תחושת התרחבות. זה היה לאחר עשור שכתבתי שירה בלבד. אני נזכר שדיברתי על כך עם אלמוג בהר, שנתן לי עצה לקחת שירים ולהרחיב אותם לסיפורים. מצאתי את עצמי בברלין כותב סיפורי אימה, זה לא ספר פשוט, יש בו מסע, הוא ספר מאד מטריד.

ספר לי על שירת האוהלים

בשנת 2011 קיבלנו חברי 'גרילה תרבות' הודעה מדפני ליף שהיא מתכננת להקים את האוהלים ברוטשילד. נענינו כמובן להיות חלק מהאירוע, המשוררת יהודית שחר הסכימה לנהל את האירוע, הזמנו את המשוררים שהיא בחרה להתייצב במאהל.

עֲתִידָנוֹת בְּמִלָּה / מתי שמואלוף

אֲחֵרֵי הַהִתְרַסְּקוֹת שֶׁל מְדִינוֹת הַלְּאָם
 בְּכַפּוֹת יַדֵּינוּ הָאֵלֵמוֹת יִתְחַלְּקוּ כְּמוֹ דָּגִים מְשִׁתּוֹלְלִים שֶׁרַק הוֹצֵאוּ
 מֵהֵם: הַשְּׂפּוֹת הַרוֹעֵדוֹת מִפְּחַד
 הַיְעֲלָמוֹת הַיִּבְשָׁה תִּחְתִּיחֶן,
 לָאֵן אֶתְּהָ שֵׁיף, כְּשֶׁאֶתְּהָ מְדַבֵּר עֲבָרִית
 בְּגִלּוֹת הַמִּתְגוֹרְרֶת בְּאוֹתִיּוֹת הַתֵּת-קֶרְקַעִיּוֹת
 שֵׁיֵעֲלוּ לְאֹיִר הַמִּתְמַתֵּחַ הַחוּצָה מִתּוֹךְ הַפֶּה:
 מֶה רְצִית לומר ולמי?
 הָאֵם תִּזְכְּרִי כִּי־צַד לְאַחַר הַמַּבּוּל חָזְרוּ הַחַיּוֹת לְדַבֵּר בִּינֵיחֶן
 וּמֶה הֵן אֲמָרוּ אַחַת לְשֵׁנִיהָ, כָּל אַחַת בְּתוֹרָה?
 וּמִדּוּעַ אֲסוּר הָיָה לְטַפֵּס עַל מִגְדָּל בָּבֶל וּלְדַבֵּר בְּשִׁפְהָ אַחַת?
 כָּל אַחַת מֵאֵתְּנֵנוּ הִיא שִׁפְהָ מְיַחֵדֶת בְּמִינָהּ, שֶׁמְגַדִּירָה אֶת אוֹתִיּוֹת
 מְדִינַת הַלֵּב שֶׁלָּנוּ
 שֶׁהַשְּׂמֵשׁ גִּלְגְּלָה
 בְּתוֹךְ תִּפְתֵּת רַחֲמָה וְשִׁלְחָה אוֹתְנֵנוּ בְּסַעְרוֹת סוּלְרִיּוֹת לְתוֹר מְרַחֲקִי
 שִׁירָה בְּתַרְבּוֹת מְעַרְכֶת הַפּוֹכְבוֹת הַבוֹדְדוֹת.

מתוך ספר שירה שישי בכתובים

מאיפה זה בא, מאיפה הם שלפו את זה?

זה זרם תת קרקעי מאד רחב, גועש ושוצף ויש לו פנים שונות. אני יכול לתת לך תשובה מתוך ניסיון החיים שלי, אני לא סוציולוג של החברה הישראלית, למרות שלמדתי באקדמיה ושמעתי את הסוציולוגים מדברים על כך, אני מעדיף לא לחזור על הדברים שלהם. בשנת 2012 אחרי עשרות שנים של פעילות חברתית ותרבותית שתמיד הייתה מחוברת ומסועפת, כמו שאמיל חביבי אומר "שני אבטיחים ביד אחת, אחת הספרות ואחת הפוליטיקה", עשינו ערב שירה ללילה השחור בבית אחותי ברחוב מטלון בתל-אביב בדרום ת"א ואני הנחיתי את הערב, מימיני שלומי חתוכה ומשמאלי עדי קיסר, הקראתי שיר שכתבתי בעקבות פינוי מאהל 'התקוה' זה שיר מאד חברתי, מזרחי, מאד נוקב, והפעלתי את הקהל שצעק 'הם פינו את התקוה' ואני עונה 'לאה אודרוב ילדים לרחוב, פינו את התקווה ואנו משלמים את החוב' וזה המשך ככה בקצב ראפרי. המשוררים קראו את השירים שלהם ומאד התלהבתי, הבנתי שיש דור חדש וגם הם התלהבו ממני. ביקשתי מעדי קיסר את השירים שלה ופרסמתי אותם בבלוג שלי. משהכרנו, היא ביקשה ממני להצטרף לאירוע חדש שהיא רוצה לעשות שנקרא 'ערס-פואטיקה' עם מוזיקה מזרחית ורקדנית בטן, זכור לי שהייתי הכי מבוגר באירוע הזה, אחרי מספר אירועים אמרתי לה שיש לה יהלום ביד ושהעשייה של קבוצת משוררי 'ערס פואטיקה' זה אחד הדברים הנפלאים שקרו לשירה, באותה תקופה היו לי כספים שהצלחתי לגייס והמלצתי לה לאסוף מהאנשים את השירים ונוציא אותם בהוצאת 'גרילה תרבות'. אני נזכר שאמרתי לה: "בעוד שנה, את תהיי הדבר הכי גדול בתל-אביב", היא שאלה "איך אתה יודע", השבתי לה, "אני מספיק זמן בתל-אביב כדי להכיר את עולם השירה". כל שחזיתי קרה. שנה אחרי, היא כיכבה על שער מוסף 'גלריה' של עיתון 'הארץ' עם כל קבוצת ערס-פואטיקה, פתאום הם היו מבוקשים בכל ערוצי הטלוויזיה, אמרתי לה 'הקבוצה שלכם הביאה קול חדש ובהיר וכל המכלול של מופעי השירה בשילוב של רקדנית בטן, היה נכון והוריד את השירה אל הקרקע אל המקום העממי, המקום החברתי, המקום המזרחי, מקום שהוא רב-תרבותי, היו גם אשכנזים, וגם ערבים ורוסים, ותמיד יותר מחצי היו בנות, כך שקבוצת 'ערס-פואטיקה' לאו דווקא קבוצה מזרחית בדלנית. אני מגיע ממקצב הביט, תמיד אהבתי שירה שמבינים אותה שהיא קשורה לסלנג שהיא קשורה לרחוב, שירה שלא מתיימרת, שיש שם המון גוונים והמון קולות. הדור שלנו והדור העכשווי שילבנו את שפת הדיבור בשירה, משהו שחלמתי עליו והם הצליחו להציב זאת כעובדה. הביקורת שיש על השירה של קבוצת 'ערס-פואטיקה' ובכלל, מגיעה מהראש ולא מתוך קריאתה ולו הניסיון המתבקש להבין אותה. שני אוספים שלהם יצאו בהוצאת 'גרילה תרבות' ואחרי זה גם הספר הראשון של עדי קיסר אני בעיקרון הייתי אמור להיות העורך, אך מאחר והייתי בגרמניה אלמוג בהר ערך את ספרה. והשאר זה היסטוריה.

בפועל נשכבת על הגדר והם זכו בתהילה

גם בשבילי פתחו את הדלת, זה קורה בכל דור. לפני שנים רבות ערכתי אסופת שירים של המשורר ארז ביטון, אני זוכר שהוא אמר לי ששמע את הצעקה שלנו ושזה מאד עצוב שעדיין הנושאים האלה

מתי שמואלוף, בדרכו לשדה התעופה לאחר הראיון

מותר לך להשתמש באיזה תאוריה שתרצה, הטענות שלו אינן צריכות להתבסס רק על כך שהוא מגדיר את כלי המחקר שלי, יחד עם זאת הוא ביסס את דעתו, זה היה מאמר וניסיון לתת איזו אופוזיציה, הקשבתי לדעה ולא הגבתי, למרות שביקשו ממני, בחרתי לא להגיב.

איך היית מגדיר את השירה שלך, האם אתה מגדיר את עצמך רק כמשורר מזרחי?

בשירה שלי יש חלקים שונים וניתן למצוא בה המון הגדרות, אני לא חוקר תרבות כדי לומר את זה, יש ספרים של יוחאי אופנהיימר וקציעה עלון שמדברים על שירה מזרחית ולכל אחד מהם יש את ההגדרה, אני יכול להגיד לך שברגע אחד בחיי הבנתי שזה מאד חשוב לי לא להשאיר את שאלת הזהות מחוץ לספר, זה הגיע לשיא בחיים שלי כשערכת ספר בהוצאת 'עם עובד' על 'הדור השלישי מזרחי', יחד עם ניר ברעם ונפתלי שם-טוב, ראיתי לנכון לטבוע את המושג הזה, היום כבר משתמשים בו באוניברסיטאות, מדברים על דור רביעי וחמישי.

משוררי 'ערס-פואטיקה' זוכים כיום לחשיפה רבה במדורי הספרות השונים בעיתונות ובתקשורת, קול זעקתם מחזיר אותי חמישים ושתיים שנים לאחור לסרטו של אפרים קישון 'סאלח שבת' שבמרכז העלילה היה הנושא של עליית יהודי ארצות המזרח לישראל וקשיי ההסתגלות בהם נתקלו, ההתמודדות מול המנהיגות האשכנזית של אותם ימים.

מימין: יאיר בן-חיים ומתי שמואלוף

פתוחים והפצע עדיין פעור ומצד שני הוא כל-כך שמח שהיינו ישירים ובהירים באמירה שלנו. והנה כמעט עובר עשור ואנחנו נמצאים באותה נקודה, דור חדש מגיע ואף הוא מבקש את אותם דברים שדורות לפניו ביקשו, זעקו ונאבקו. הדור החדש הזה הם למעשה מתופפי המהפכה. זה מזכיר לי שבשנים שאני כתבתי שירים הרבה אנשים ירדו עליי וטענו שאין מקום לזה, שזה לא שירה ואין מקום למסרים האלה בשירים ויצאו נגד שירה מזרחית בכלל. אני שמח שקיימת ההתעקשות לכתוב את השירה הזאת, שמגיע דור חדש שהוא כמוני, שמקבל את אותה ביקורת, אנחנו היינו בשוליים של השוליים והיום הם במרכז של המרכז. בערב האחרון של 'ערס-פואטיקה' היו קרוב לאלף איש, אני תמיד מפרגן ושמח בשבילם. היו משוררים שניסו להצמיח את השירה המזרחית, הם עשו עוול, אני מאמין שיש צורך לתמוך בדור הצעיר ולפתוח להם במות.

מה קרה לשירה שלך במהלך השנים?

מאז שאני כאן בברלין, השירה של וגם הפרוזה, הן אחרות לגמרי. אני זוכה לעדנה, מרגישים את המרחק, את האלוהי, זאת שפה אחרת, משהו חדש וזה משמח אותי, הכתיבה החדשה שלי מבדלת אותי מהתיג שאני רק משורר חברתי, מזרחי, פוליטי, אני לא רק מתי המזרחי שהקים וייסד את 'גרילה תרבות' ואני לא רק העיתונאי, יש בי עוד צדדים כאמן יוצר ואני מרגיש שנולדתי מחדש בגיל 43.

אתה מאמין באלוהים?

כן, בטח, אני לא חי לפי ההלכה, אבל אני הולך לבית כנסת ולומד תלמוד.

אתה מרגיש שהוא שומר עליך?

בהחלט. אני מרגיש שהוא שומר עליי. יש מצב שלולא השמירה שלו, לא הייתי בחיים היום, איך אפשר לחיות ללא אלוהים? זה מפחיד אותי לחשוב שאנשים קמים בבוקר ואומרים, אני עושה את הכל רק כדי להשיג עוד מטרה.

מהו אלוהים בשבילך?

כשאני מביט על העולם האדיר שקיים, המוקף בפלנטות בודדות וענקיות, הפליאה על מורכבות הגוף האנושי, בשבילי יש תכלית לעולם הזה, אני לא חושב שנוצרנו ושהעולם בודד ללא אלוהים.

אתה מדבר איתו?

כן

לעיתים קרובות?

כן, כן.

משורר ישראלי עכשווי שאתה מחובר אליו?

יעקב ביטון. הוא הוציא שני ספרים, הראשון 'אינה דָּדָה' בהוצאת כתר והספר השני 'מחברות התבוסה' בהוצאת 'הליקון' עם העורך דרור בורשטיין. הוא משורר אמוני וכתבתו מחברת את הקורא להלכה.

מה כבש אותך בשירה שלו?

רוני סומק לימד אותי כשיש שירים שאתה קורא אותם ואתה אומר לעצמך, שזה שיר שהיית רוצה לכתוב, ככה הרגיש לי עם הכתיבה של יעקב ביטון, הספר שלו נמצא איתי כאן בברלין, זה מהספרים שאתה רוצה שיהיו איתך.

האם יש לך מחשבות לחזור בקרוב לחיות בישראל?

נכון לעכשיו, אני חי בין ישראל לגרמניה בגלל הזוגיות, אני לא יכול לבחור מקום אחד, המקום מפרה אותי ואני מצליח ליישם את חי כאמן יוצר, אני נמצא בין שני מקומות, הישראליות שלי תקבל את הגרמניות שלי והגרמניות תקבל את הישראליות שלי ובדרך הזאת תגדל התרבות של שתי המדינות.

הכתיבה היא חלק מסדר היום שלי, נכון לימים אלה אני בעיצומו של כתיבת רומן ראשון, בסך הכל ההתרחקות הזאת עושה לי משהו טוב, יחד עם זאת ישראל היא מולדתי ואני בהחלט רואה אופק חדש לישראליות בכל המובנים, חברתית, פוליטית ותרבותית. אני מקווה שיאהבו את כתיבתי, שיזכרו אותי כמשורר וגם כסופר.

המיקרופון עובד? שלום לכן, שמח להיות פה. הסיפור שלי מתחיל כשהגורל צחק עלי ונפטרת באחד מהניתוחים להסרת אבנים מהכליות. רבים כמוני עוברים את הניתוח הראשון בהצלחה. הדפתי בסיבוב הראשון את הפלישה של הרפואה המודרנית אל תוך קרבי.

הזירה הריעה לי כשניצחתי בנקודות את הסיבוב השני של קרב האגרון. למרות שצבא של דוקטורים, פלוגות של אחיות וגדודי סניטרים נלחמו בי באומץ רב, זרקתי אותם החוצה מעבר לחבלים. אני חושב שזה היה הניתוח הרביעי או החמישי, שהביא לי את הנוקאאוט והוריד אותי לתוך האדמה המחבלת.

מתוך הסיפור "אלוהים לא ישמור" המופיע בספר הפרוזה הראשון של מתי שמואלוף "מקלחת של חושך, וסיפורים נוספים"